

Aleksieieva, O. & Kurlishchuk, I. (2019). *Formation of university students of the concept of professional future on the basis of trendspotting*. In A. Ostenda & I. Ostopolets (Eds.), *Contemporary innovative and information technologies of social development: educational and legal aspects* (pp. 105-113). Katowice: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach

ФОРМУВАННЯ В СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЙНЕ МАЙБУТНЄ НА ОСНОВІ ТРЕНДСПОТТИНГУ

Оксана Алексєєва, Інна Курліщук

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

Старобільськ, Україна

alekseevaoksana36@gmail.com

Abstract. One of the efficient means of formation of students' ideas about their professional future is trendspotting as a direction for identifying and studying different trends in any area of human life. Educational trends, in particular higher education trends, are the tendency to view its changes, improve the educational process and determine the core elements of modernization. In that regard, the research of the process of formation of students' ideas about the professional future by the means of trendspotting is the most current problem of higher education pedagogy. The article summarizes the theoretical material on the issue and characteristics of the process of students' professional future self-determination through orientation to the trends that are prevalent today both in various areas of social life and in a specific professional field; proves the efficiency of formation of students' ideas about the professional future on the basis of trendspotting.

Key words: university students, professional future, ideas about the professional future, trend, trendspotting.

Анотація. Одним із ефективних засобів формування образу професійного майбутнього в студентів університету доцільно розглядати трендспоттинг як напрямок виявлення та вивчення трендів у будь-якій сфері життєдіяльності. Тренди в освіті, у тому числі вищій, – це тенденції до її змін, каталізатори покращення навчального процесу, що, безсумнівно, визначають основні напрямки модернізації. У зв'язку з цим дослідження змісту процесу формування в студентів уявлень про професійне майбутнє на основі трендспоттингу стає актуальною проблемою педагогіки вищої школи. У статті узагальнено наявні теоретичні положення щодо сутності і характеристики особливостей процесу самовизначення професійного майбутнього за умов орієнтації на тренди поширені сьогодні у різних сферах життєдіяльності світового й українського суспільства; обґрунтовано ефективність формування в студентів університету уявлень про професійне майбутнє на основі трендспоттингу.

Ключові слова: студенти університету, професійне майбутнє, уявлення про професійне майбутнє, тренд, трендспоттинг.

Актуальні тенденції у системі вищої освіти зумовлюють необхідність вдосконалення концептуальних та технологічних підходів до підготовки майбутніх фахівців. На порядку

денному завдання щодо переорієнтації освітнього процесу з накопичення певного комплексу знань, умінь та навичок на розвиток особистості майбутніх фахівців з урахуванням провідних тенденцій ринку праці, глобалізації та інформатизації професійної сфери.

Сучасна професійна діяльність відрізняється високою складністю, тому ринок праці потребує висококваліфікованих фахівців, які добре розуміються на новітніх технологіях. Особистісне становлення професіонала можливе лише в тому випадку, якщо для професійної діяльності є позитивна мотивація, а сама робота викликає почуття задоволеності. Тому ядром професійного самовизначення й подальшого становлення є усвідомлений вибір професії з урахуванням своїх особливостей і можливостей, вимог професійної діяльності й соціально-економічних умов.

Успішність становлення особистості професіонала пов'язана із формуванням системи адекватних уявлень про професійне майбутнє, які зумовлюють визначення життєвих планів особистості, спрямовують її активність. Уявлення про професійне майбутнє суттєво впливають на процес підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, виконують мотиваційну та регулятивну функції професійного самовизначення.

Зазначимо, що уявлення про професійне майбутнє виникають на початкових етапах професійного самовизначення та визначають особливості руху людини у професії та можливості її конкурентоздатності на сучасному ринку праці. Стихійне формування уявлень про професійне майбутнє призводить до формування звужених моделей майбутньої професії, складає підґрунтя соціально-психологічних бар'єрів професійного зростання та професійної успішності. Необхідно зауважити, що сучасні соціокультурні умови розвитку суспільства актуалізують чинники, що призводять до певної деформації образу професійного майбутнього. По-перше, суттєво змінився психологічний час людини, зростає його ритм і швидкість. Відповідно, переживання динаміки цього часу породжує психологічну напругу; невизначеність професійного майбутнього утруднює його планування та визначення перспектив кар'єри. По-друге, відсутність образу майбутнього утруднює прогнозування (планування) власного професійного майбутнього; некомпетентність у виборі майбутньої професії призводить до помилок професійного самовизначення внаслідок невмінь ухвалювати рішення в ситуаціях, що характеризуються суперечливими потребами майбутнього.

Одним з напрямків формування образу професійного майбутнього в студентів університету доцільно розглядати *трендспоттинг* як напрямок моніторингу, виявлення та вивчення трендів. Також використовуються поняття *трендвотчинг* - діяльність, спрямована на спостереження за новими тенденціями та *трендхантинг* (кулхантинг) – збір інформації в середовищі потенційних споживачів.

Доцільність звернення у процесі формування в студентів університету уявлень про професійне майбутнє саме до трендспоттингу пов'язана із його орієнтацію не тільки на передбачення тенденцій розвитку різних сфер життєдіяльності суспільства, але й, що найважливіше, на прогнозування змін у поведінці людини, трансформації пріоритетів та потреб. Прогнозування професійного майбутнього – це випереджаюче віддзеркалення професійного становлення особистості на основі передпрогновної орієнтації, встановлення динаміки розвитку і припущення про розгортання подій у майбутньому при зміні соціально-економічних умов, професійному розвитку особистості і неперервної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою показав, що професійні уявлення як компонент професійного становлення майбутніх фахівців були предметом дослідження М. Бикова, С. Джанерьян, О. Донцова, Е. Зеєр, Р. Мільруд, Є. Рогова, Е. Симанюк та ін. Так, Є. Рогов особливо наголошує, що професійні уявлення допомагають орієнтуватися в реальності, оскільки мають розглядатися як особливий спосіб інтерпретації

та передачі інформації [2, с.10]. Важливо зазначити, що адекватні уявлення про професію є необхідною умовою усвідомленого вибору життєвого шляху в цілому та майбутньої професійної діяльності зокрема з урахуванням індивідуальних інтересів, здібностей та переваг.

Аналіз літератури за проблемою показав, що уявлення про професійне майбутнє науковці безпосередньо пов'язують із *професійною ідентичністю* майбутніх фахівців як результатом процесів професійного самовизначення, персоналізації та самоорганізації, що виявляються в усвідомленні кожним студентом себе як представника певної професії, певної професійної спільноти (І. Григорович, Ю. Красникова, Л. Шнейдер, Т.Шахрай та ін.).

Досліджуючи питання професійного майбутнього, зарубіжні фахівці соціогуманітарного знання, зокрема Джейн Л. Свансон (Jane L.Swanson) і Мері Б.Войтка (Mary B. Woitke) [5], наголошують на опосередкованості уявлення про професійне майбутнє і його залежності від індивідуального досвіду конкретного суб'єкта та соціокультурних умов існування. Надя А. Фуад (Nadya A. Fouad) і Джон Біннер (John Bynner) [3] вказують на важливість своєчасного формування правильних уявлень про власне професійне майбутнє як спосіб задовольнити не тільки основні (базові) потреби особистості, а й досягти самореалізації. Андреа Маршал (Andrea D. Marshall) [4] підкреслює провідну роль правильно сформованого образу професійного майбутнього особистості для успішного її професійного і, головне, життєвого становлення.

Зазначимо, що студентський вік розглядається як один із найважливіших етапів становлення і самовизначення особистості, у тому числі й професійного. В українській педагогічній теорії та практиці проведено значну кількість досліджень з питання професійної орієнтації студентів й особливостей формування уявлень про професійне майбутнє (зокрема, Л. Гуцан, М. Найдъонов, О. Пінська, С.Єрохін).

Проте такий аспект питання як формування в студентів університету уявлень про професійне майбутнє на основі трендспоттингу ще й досі не було розглянуто.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні особливостей та основних напрямів формування в студентів університету уявлень про професійне майбутнє на основі трендспоттингу (на прикладі впровадження елективного курсу «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця»).

Формування уявлень про професійне майбутнє у студентів університету - це складний динамічний процес складання адекватних професійних планів, створення реалістичного образу себе, як професіонала, що передбачає, наявність чіткої системи професійних здібностей, мотивації, активізацію творчого самопізнання й саморозвитку особистості студента.

З певністю можна стверджувати, що професійне майбутнє залежить від уявлення про образ професії, а також про майбутнє в цілому (загальні тенденції розвитку суспільства, професійної спільноти тощо), від ступеня розвитку прогностичних умінь та навичок майбутніх фахівців.

Безсумнівно, на процес формування уявлень особистості щодо її професійного майбутнього впливають соціальні і професійні тренди. У сучасних наукових колах під трендом розуміють новий напрям розвитку будь-якого процесу або стратегію подальшого розвитку. У більш широкому сенсі тренд – це закономірність, що характеризує загальну довгострокову тенденцію в змінах показників часового ряду, без випадкових впливів та індивідуальних особливостей окремих періодів. Інноваційним шляхом формування образу професійного майбутнього в студентів університету доцільно розглядати *трендспоттинг* як багатопрофільне дослідження потреб суспільства у різних галузях, і як ефективний механізм виявлення цих потреб та моніторингу нових трендів на ринку послуг і товарів. Трендспоттинг виступає засобом дослідження особливостей розвитку існуючих трендів і

прогнозує їх подальший розвиток або зміни. Він допомагає фахівцю отримати інформацію «про майбутні потреби» споживачів у його сфері, а отже, «підказує» як стати актуальним, затребуваним і успішним. За таких умов ми вважаємо, що професійну підготовку майбутніх фахівців в університетах доцільно здійснювати з урахуванням провідних ідей трендспоттингу.

З метою формування в студентів університету уявлень про професійне майбутнє на основі трендспоттингу нами було розроблено елективний курс «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця», розрахований на 3 національні кредити (90 години). Він передбачає вивчення студентами теоретичного матеріалу (28 годин – лекції), проведення семінарських і практичних занять (8 годин), виконання індивідуальних завдань (6 годин) і самостійну роботу студентів (54 годин). Елективний курс складається з двох модулів: «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця» та «Основні тренди успішності професійного майбутнього сучасного фахівця». **Мета курсу** – надання майбутнім фахівцям теоретичних знань та практичних навичок у плануванні успішного професійного майбутнього в контексті трендспоттингу, завдання – розкрити сутність трендспоттингу як передумови успішності професійного майбутнього фахівця, забезпечення його конкурентоздатності; формувати практичні навички професійного саморозвитку та самопрезентації з урахуванням сучасних вимог ринку праці та основних трендів досягнення конкурентоздатності майбутніх фахівців. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**: сутнісні характеристики трендспоттингу в контексті прогнозування успішного професійного майбутнього; сучасні тенденції розвитку світу професій; основні вимоги до складання професіограми та професіографічного опису форм трудової діяльності; зміст і технологічні характеристики конкурентоздатності сучасних фахівців; методи й засоби досягнення успішності в професійній діяльності; **вміти**: здійснювати пошук основних трендів у конкретній професійній галузі; визначати професіологічні характеристики власної професії; здійснювати діагностику основних показників конкурентоздатності особистості; володіти методами та засобами побудови власного кар'єрного профілю; володіти методами попередження професійних деформацій; здійснювати пошук інформаційних ресурсів щодо різних форм фрілансу; володіти навичками культури мережевого спілкування фахівців; володіти методами й засобами самоменеджементу та само презентації [1].

Експериментальне впровадження курсу було організовано протягом 2015 – 2017 рр. для студентів 1 – 2 курсів денної й заочної форм навчання освітнього ступеня «бакалавр» навчально-наукового інституту торгівлі, обслуговуючих технологій і туризму, навчально-наукового інституту педагогіки і психології та факультету української філології та соціальних комунікацій ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м.Старобільськ). Обсяг вибірки становив 123 особи. Контрольна група нараховувала 60 осіб, експериментальна – 63 особи. Експериментальні та контрольні групи студентів було підібрано таким чином, щоб контрольовані параметри несуттєво відрізнялися.

Зазначимо, що елективний курс «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця» має практико зорієнтований характер. Впроваджуючи його у навчально-виховний процес ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», ми користувалися методиками взаємозв'язку викладача і студента, що широко практикуються у системі сучасної української вищої освіти, а саме: 1) створення на заняттях умов забезпечення ціннісно-особистісного самовизначення педагогів і студентів у педагогічній взаємодії, що досягається через вибір оптимальних форм навчально-професійної діяльності та спілкування викладача зі студентами та використання особистісно-орієнтованих технологій навчання студентів; 2) сприяння розвитку здібностей і мотивації студентів у процесі навчання, формування їх професійного мислення та створення умов для набуття досвіду творчого використання теоретичних знань у розв'язанні завдань навчально-професійної практичної діяльності; 3) використання системи зворотнього зв'язку «викладач–

студент» як на лекційних, так і на практичних і семінарських заняттях, що дозволяє викладачеві контролювати всі етапи процесу навчання і робить його ефективнішим; 4) виховання у студентів потреби в самоосвіті та професійному самовдосконаленні, підготовка їх до подальшої самостійної безперервної освіти.

Зазначимо, що удосконалення методики організації діяльності студентів на занятті, на нашу думку, також забезпечувалося через: 1) удосконалення нами методики виявлення рівня знань студентів (використання системи поточного і підсумкового контролю через програму Moodle); 2) втілення проблемно-пошукового методу навчання, а також використання нетрадиційних методів навчання, зокрема моделювання, мікровикладання, рольових ігор, групових дискусій та «круглих столів»; 3) удосконалення методики проведення занять за новітніми технологіями, зокрема застосування ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій); 4) методика використання внутрішньо- та міждисциплінарних зв'язків тощо.

У межах модулю «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця» увагу студентів було спрямовано на питання змісту поняття трендспоттингу як основи прогнозування професійного майбутнього сучасного фахівця, розуміння основних показників конкурентоздатності, аналізі професій, які будуть актуальними у майбутньому, розглядалися способи моделювання професійного майбутнього, зокрема форсайт, і тренди трудової зайнятості, у тому числі фріланс, тощо. Особливу зацікавленість студентів викликала робота із ресурсами Інтернет: карта „Майбутнє глобальної освіти 2015-2035” (<http://map.edu2035.org/futuremap?force>), дорожня карта „Освіта 2030” (http://asi.ru/upload_docs/Forsight/edu2030print_3364x1189.jpg) та ін. Для визначення особливостей професійного майбутнього корисним було ознайомлення із результатами професіологічних досліджень, прогнозами щодо затребуваності на ринку праці тих чи інших професій, номенклатурою професій майбутнього, наприклад, за Атласом нових професій (М., 2014) [1].

Атлас новых профессий [Електронний ресурс]. – М. : Сколково, 2015. – Режим доступу: <http://atlas100.ru>

Атлас нових професій для України (Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ipk.edu.ua/laboratory.pdf>

У межах модулю «Основні тренди успішності професійного майбутнього сучасного фахівця» увагу студентів було спрямовано на питання щодо сучасних трендів кар'єрного розвитку професіоналів, технологій самоменеджменту (наприклад, технології цілепокладання та самоорганізації, тайм-менеджменту) та створення персонального бренду, професійного іміджу.

Узагальнення результатів дослідження довело ефективність впровадження елективного курсу «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця» у навчально-виховний процес вищого навчального закладу з метою формування в студентів університету уявлень про професійне майбутнє на основі трендспоттингу.

Сприймаючи уявлення про професійне майбутнє як динамічне явище, що відображає бачення особистістю себе в певній професії, своїх перспектив та професійних планів, а також розуміння можливих професійних труднощів, ми виділили наступні його компоненти – емоційно-ціннісний (включає уявлення про ціннісне ставлення до майбутньої професії, значущість обраної професії, прагнення до професійного самовдосконалення, кар'єрні очікування, потребу в професійному успіху, готовність до подолання професійних труднощів), знаннево-змістовий (включає сукупність знань фахових дисциплін і особливостей професійного середовища, розуміння необхідності безперервної самоосвіти задля конкурентоспроможності на сучасному ринку праці, проінформованість про вимоги до професіонала за обраною спеціальністю, знання про методи прогнозування професійного майбутнього і забезпечення кар'єрного зростання), практично-діяльнісний (включає уявлення про професійну діяльність, володіння необхідними практичними вміннями і

навичками в обраній спеціальності, оволодіння студентами способами планування професійної кар'єри і здатність їх реалізації), рефлексійно-корекційний (відображає здатність до рефлексії професійного досвіду, готовність до самоаналізу і саморозвитку задля подальшого професійного вдосконалення, наявність системи альтернативних варіантів реалізації успішного професійного майбутнього з урахуванням змін ринку праці та можливих особистісних обставин). Оцінка показників кожного з зазначених компонентів фіксувалася на трьох базових рівнях – високому, середньому і низькому, що цілком відповідає традиції педагогічних досліджень. Отримані дані наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка змін рівня сформованості уявлень про професійне майбутнє студентів ВНЗ (у % до загальної кількості)

Рівень			Високий		Середній		Низький	
Групи			ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
уявлення про професійне майбутнє	Знаннєво-змістовий	До курсу	6,3	6,7	39,7	38,3	54	55
		Після курсу	28,6	10	55,5	41,6	15,9	48,4
	Емоційно-ціннісний	До курсу	22,2	18,3	28,6	35,3	49,2	46,4
		Після курсу	31,7	20	54	38,3	14,3	41,7
	Практично-діяльнісний	До курсу	3,1	3,3	23,8	23,3	73,1	73,3
		Після курсу	15,9	5	47,6	28,3	36,5	66,7
	Рефлексійно-корекційний	До курсу	4,8	3,3	28,6	30	66,6	66,7
		Після курсу	19,1	5	49,2	33,3	31,7	61,7

За даними таблиці ми можемо простежити чітку динаміку росту показників у студентів, яким викладався курс «Трендспоттинг та конкурентоздатність майбутнього фахівця», у той час як у студентів контрольної групи ці показники залишилися майже без змін. Так, у експериментальній групі за даними другого зрізу (після впровадження елективного курсу) значно скоротилася кількість студентів з низьким рівнем знаннєво-змістовного (на 38,1 %), емоційно-ціннісного (на 34,9 %), практично-діяльнісного (на 36,6 %) та рефлексійно-корекційного (на 34,9%) компонентів. При порівнянні аналогічних показників у студентів контрольної групи бачимо, що кількість студентів з низьким рівнем знаннєво-змістовного, емоційно-ціннісного, практично-діяльнісного та рефлексійно-корекційного компонентів зазнала незначних змін – 6,6 %, 4,7 %, 6,6 % та 5 % відповідно (до 4 студентів по кожному із показників).

Таким чином, дослідження засвідчило позитивні зміни в уявленнях про професійне майбутнє у зв'язку із введенням у контекст професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ комплексу питань, пов'язаних із трендами, трендспоттингом. Протягом навчання у ВНЗ відбувається процес професіоналізації образу Я, конкретизації вимог до професійного майбутнього згідно сучасних трендів соціального та професійного розвитку суспільства. Отримані за результатами дослідження дані засвідчили достовірний рівень відмінності. За

результатами вивчення елективного курсу «Трендспоттинг та професійне майбутнє сучасного фахівця» студенти університету набули знань, умінь та навичок планування та контролю навчальної та професійної діяльності, визначення перспектив власного професійного майбутнього.

Висновки. Для майбутніх фахівців орієнтація у трендах пов'язана із необхідністю розуміти майбутнє й прогнозувати та знаходити в ньому перспективи власного становлення й самореалізації. Для творення адекватного образу професійного майбутнього майбутні фахівці повинні мати достатньо чіткі уявлення про: сутнісні та функційні аспекти професіографічного опису професії, спектр професій майбутнього; основні тренди в майбутній професійній сфері; основні вимоги до конкурентоздатного фахівця, який затребуваний на сучасному та майбутньому ринках праці; сучасні тренди кар'єрного розвитку професіоналів, форми та методи проектування професійної кар'єри; сутнісні ознаки можливих професійних криз і професійних деструкцій фахівців різного профілю; основні тенденції самозайнятості фахівців у сучасних соціокультурних умовах (різні форми фрілансу); особливості культури професійного спілкування в сучасних умовах, особливості мережевого спілкування в контексті вирішення завдань професійної діяльності; форми та методи самоменеджменту фахівця в умовах конкурентного професійного середовища; основні складники іміджу сучасного фахівця; основні тенденції становлення персонального бренду фахівця; форми та методи самопрезентації фахівця в умовах сучасного ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеева О. Р. Трендспоттинг та професійне майбутнє сучасного фахівця: навчально-методичний посібник/ О. Р. Алексеева. – Старобільськ, 2017. – 120 с.
2. Рогов Е. И. Современная парадигма исследования профессиональных представлений / Е. И. Рогов, И. Г. Антипова, С. В. Жолудева и др. ; под редакцией Е. И. Рогова. – Ростов-на-Дону: Изд-во Фонд науки и образования, 2014. – 252 с.
3. Fouad, N. A., & Bynner, J. (2008). Work transitions. *The American Psychologist*, 63(4), pp. 241–251. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.63.4.241>
4. Marshall, A., Guenette, F., Ward, T., Morley, T., Lawrence, B., & Fisher, K. (2011). Adolescents' science career aspirations explored through identity and Possible Selves. In L. Yore, E. van der Keller, D. Blades, T. Pelton & D. Zandvliet (Eds.) *Pacific CRYSTAL Centre for science, mathematics, and technological literacy*. (pp. 47-65) Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers
5. Swanson, J. L., & Woitke, M. B. (1997). Theory into practice in career assessment for women: Assessment and interventions regarding perceived career barriers. *Journal of career assessment*, 5(4), pp. 443-462.